

УДК 811.11'42-11

ДО ПРОБЛЕМИ РЕКОНСТРУКЦІЇ КОНЦЕПТУ *ПЕРСОНАЖ*

Оксана Гураль

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 239-41-04,
e-mail: govdox@yahoo.com*

Розкрито проблему реконструкції концепту ПЕРСОНАЖ як художнього концепту. Аналіз когнітивного механізму побудови цього концепту виконано в руслі когнітивної поетики сприйняття. Автор пропонує п'ять базових моделей концептів ПЕРСОНАЖ у постмодерністських романах М. Аміса, що з'являються внаслідок взаємодії когнітивних схем читача та текстової інформації.

Ключові слова: когнітивна поетика, художній концепт, персонаж, схема, текст, характеристика.

Когнітивне моделювання художніх концептів, одним з яких є концепт ПЕРСОНАЖ, належить до сфери інтересів когнітивної поетики, лінгвістичного напрямку, що інтегрує в собі здобутки когнітивної лінгвістики, стилістики, когнітивної психології та літературознавства. На сучасному етапі можна виокремити два підходи до проблеми відтворення концептів художнього тексту: підхід породжувальної когнітивної поетики в напрямі від авторської свідомості та підхід когнітивної поетики сприйняття у напрямі від свідомості читача.

Американська школа когнітивної поетики, представлена Р. Цуром, М. Фрімен, концентрує свою увагу на вивченні специфічних поетичних ефектів та читацької здатності їх сприймати, “поетичної компетенції”. Наукові розвідки британських вчених у цій галузі (П. Стоквела, Е. Семіно, Дж. Кулпепера, К. Еммот) теж знаходяться в руслі когнітивної поетики сприйняття: концепти художнього твору трактують як індивідуальну рецепцію читача, отож у фокусі наукового інтересу опиняються когнітивні операції декодування текстового змісту. Російський варіант когнітивної поетики представлено працями І. А. Тарасової, Л. О. Бутакової, які займаються виявленням і структуруванням ключових індивідуально-авторських концептів у певному творі чи сукупності творів, іншими словами породжувальною когнітивною поетикою. Не заперечуючи того факту, що художній твір є продуктом авторської свідомості, схилиємося до думки про те, що реконструкція художнього концепту є індивідуальною рецепцією окремого читача. Відтак кожен концепт можна трактувати не як продукт універсальної, гіпотетичної свідомості, а лише як індивідуальну

інтерпретацію дослідника, зумовлену його специфічним набором попередніх знань, життєвим і літературним досвідом. Цей досвід є сумішшю індивідуального та колективного, отож рецепція є доволі передбачуваною: процеси побудови та реконструкції концептів керуються когнітивними механізмами, що є спільними для автора та читача.

Актуальність нашої розвідки у тому, що в фокус інтересу потрапляє концепт ПЕРСОНАЖ як концепт вигаданої особистості, яку розуміємо як результат перенесення концепту ЛЮДИНА з домену реального життя в домен віртуального текстового світу. Такий вибір предмета дослідження корелює з антропологічною спрямованістю сучасних когнітивно-дискурсних студій.

Метою нашої статті є виокремлення та обґрунтування основних моделей концепту ПЕРСОНАЖ як результату взаємодії читацьких когнітивних схем з доменів соціальних та літературних знань та тексту твору, що є продуктом творчості автора. Матеріалом дослідження є тексти дванадцяти романів М. Аміса, одного з представників “мейнстріму” британського постмодернізму.

У сучасних українських когнітивних дослідженнях художньої семантики тексту Л. І. Белехової, О. П. Воробйової, В. Г. Ніконової сформувалося поняття художнього концепту як об’єкта вивчення лінгвопоетики, на протигагу мовному (вербалізованому) концепту як об’єкта лінгвокогнітивних досліджень, та культурному концепту – як об’єкта лінгвокультурології: “художній концепт експлікується одиницями мови і мовлення, які об’єктивують певний образ; є квантом інформації про авторські світоглядні настанови, зумовлені жанровою специфікою художнього тексту”¹. Кількість репрезентацій такого концепту є “обмежена окремим художнім твором або кількома творами одного автора, творчістю одного письменника або кількох авторів, одним літературним жанром або цілим напрямом, епохою”². Простежуємо тенденцію в російських дослідженнях трактувати художній концепт як одиницю авторської концептосфери, вивчати його в рамках ідіостилію окремого автора (О. Є. Безпалова, І. А. Тарасова), трактувати його як “універсальний художній досвід, зафіксований в культурній пам’яті” (Л. В. Міллер), “мисленнєве утворення, яке не має чітко детермінованого зв’язку з реальною дійсністю і не підпорядковується законам логіки” (М. Ф. Алефіренко). Проте західні когнітивісти Дж. Кулпепер, Р. Шнайдер сконцентровують свої зусилля на емпіричному дослідженні когнітивних процесів читача, що активуються під час читання художнього твору. Вони означають процес побудови концептів художнього твору, як “процес взаємодії когнітивних операцій, що залучають скрипти та схеми попереднього досвіду читача, і операцій декодування

¹ Ніконова В. Г. Поетико-когнітивний аналіз драматичного тексту: художній концепт / В. Г. Ніконова // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія “Мовознавство”. – Т. 16. – № 11. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 218.

² Там само. – С. 218.

текстових даних”³. Читач постає основним категоризатором віртуальної дійсності текстового світу, через призму бачення якого сприймається цей світ. Під процесом читання розуміється інтерпретаційна діяльність читача (“reading out”)⁴, саме ті операції, за допомогою яких читач конструює з текстових даних глибокі семантичні структури, макросемантичну репрезентацію чи альтернативно можливий світ⁵. Різні читацькі аудиторії створюють різні прочитання. Тому концепт ПЕРСОНАЖ є дискусійним, відкритим для різних прочитань: “одні концепти персонажів можуть мати соціальне підґрунтя, в той час як інші – можуть бути більш ідіосинкратичними концепціями окремих читачів”⁶. Водночас не можна заперечувати той факт, що персонаж як вигадана особистість є плодом авторської уяви і безумовно несе на собі відбиток його світоглядних переконань. Він також зумовлений специфікою жанру та напрямку, в нашому випадку постмодерністського роману.

У рамках когнітивного підходу успішні спроби застосування теорії схем до художнього тексту належать Дж. Куку (1995), Е. Семіно (1997), М. Тернеру (1987). Термін *схеми/схемати*, запропонований Ф. Бартлетом (1932) та обґрунтований Р. Шенком та Р. Абельсоном (1977), трактуємо як “добре інтегровані шматки знань про світ, події, людей та дії”⁷, “ментальні репрезентації типових випадків”⁸. Їх використовують у дискурсі для прогнозування чи розуміння суті певного випадку, описаного в ньому. Контекст чи ключове слово активізує схему в мозку, яка надалі використовується для проникнення у зміст дискурсу. “В цьому розумінні *схеми* є нормами, а окремі факти – девіаціями”⁹.

Процес “приписування індивідуальних якостей наративному агенту (персонажу) називають характеристизацією (“characterization”)¹⁰. Приймаючи за основу постулат про міметичне упередження когнітивного підходу до

---

³ *Culpeper J. Reflections on a cognitive stylistic approach to characterization / J. Culpeper // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps/ [ed. by G. Brône, J. Vandaele]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 128.*

⁴ *Chatman S. Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film / S. Chatman.– Ithaca, NY : Cornell University Press, 1980. – P. 41– 42.*

⁵ *Margolin U. Characterisation in narrative: some theoretical prolegomena / U. Margolin // Neophilologus. – 1983. – № 67.– P. 1.*

⁶ *Culpeper J. Reflections on a cognitive stylistic approach to characterization / J. Culpeper // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps/ [ed. by G. Brône, J. Vandaele]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 149.*

⁷ *Eysenck M. W. Cognitive Psychology: A Student’s Handbook / M. W. Eysenck, M. T. Keane. – London and New York : Psychology Press Ltd, 2005. – P. 352.*

⁸ *Cook G. Discourse and Literature: the interplay of form and mind / G. Cook. – Oxford: Oxford University Press, 1995. – P. 11.*

⁹ Там само. – С. 11.

¹⁰ *Margolin U. Characterisation in narrative: some theoretical prolegomena / U. Margolin // Neophilologus. – 1983. – № 67. – P. 4.*

персонажів, що трактує їхнє сприйняття як аналогічне сприйняттю людей в реальному житті, слідуємо Дж. Кулпеперу, який виокремлює такі сегменти когнітивної моделі характеристикації: базові знання читача-інтерпретатора, що можна трактувати як набори схем, та текстові дані¹¹.

Базові знання містять інформацію довготермінової пам'яті, яка є релевантною для розуміння персонажа. Перші враження про персонажа є керовані схемами. Кожного разу, коли схема, що стосується персонажа, активується вживанням власного імені, займенника, чи в описовий спосіб, вона піддається новій інформаційній обробці. Схеми, категорії, концепти, розташовані в домені соціальних чи літературних знань, є однаково релевантними для розуміння персонажа, оскільки природа літературного персонажа є подвійною: з одного боку – базована на реальному людському досвіді, з іншого – є результатом процесу літературної побудови¹². Соціальні схеми пояснюють базу очікувань щодо персонажів, якими можна маніпулювати з метою досягнення певного ефекту. Для того, щоб проаналізувати та пояснити певні очікування щодо персонажів, зміст соціальних схем Дж. Кулпепер пропонує класифікувати на три групи:

- особисті категорії (“personal categories”): преференції, інтереси, риси, цілі;
- категорії соціальних ролей (“social role categories”): ролі спорідненості (дочка, батько), професійні ролі (лікар, фермер), ролі стосунків (друг, кохана);
- категорії групового членства (“group membership categories”): гендер, раса, клас, вік, національність, релігія¹³.

Їхній діапазон поширюється від індивідуальних до більш загальних, і складає трирівневу ієрархію категорій типу категорій, запропонованих Е. Рош. Когнітивно важливим базовим рівнем є середній рівень соціальних ролей, оскільки такі категорії багаті на атрибути, проте не перенасичені ними і є добре диференційованими одні від одних. Ці три типи соціальної інформації слугують складовими схематичної мережі: застосування сегмента цієї мережі до персонажа дає змогу робити припущення щодо інших її частин.

База схем реального світу чи “енциклопедія”, якою володіє читач, має бути модифікована для того, щоб збагнути віртуальний світ. Автор Л. Долежел називає її “вигаданою енциклопедією” (“fictive encyclopedia”)¹⁴.

¹¹ *Culpeper J.* A cognitive stylistic approach to characterization / J. Culpeper // *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in text analysis*/ [ed. by E. Semino, J. V. Culpeper]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins B. V., 2002. – P. 261.

¹² *Schneider R.* Toward a cognitive theory of literary character: the dynamics of mental-model construction / R. Schneider. – Style. – Northern Illinois University, 2001. – Режим доступу : <http://www.highbeam.com>.

¹³ *Culpeper J.* Language and characterization: people in plays and other texts / J. Culpeper. – Longman, Pearson ESL, 2001. – P. 75.

¹⁴ *Doležel L.* Heterocosmica. Fiction and Possible Worlds / L. Doležel. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1998. – P. 177.

Літературні знання є ще одним джерелом сприйняття персонажа, тому що читачі формують свої жанрові очікування частково із контактів з художньою літературою. “Когнітивні операції читача задіяні в концептуалізації та розрізненні широкого спектра персонажів, присутніх в літературі (однобоких, об’ємних, динамічних, статичних, алегоричних персонажів, карикатур, жанрово-типових персонажів), будуть належати скоріше до літературного, ніж до життєвого інвентарю знань”¹⁵. Літературний інвентар знань, з яким підходимо до трактування концепту ПЕРСОНАЖ, визначатиме наше розуміння цього концепту. Він охоплює такі типи схем:

– схеми традиційних типів персонажів (типологія І.М. Форстера та Ш. Ріммон-Кінан¹⁶ отримує міцне підґрунтя в контексті застосування теорії схем): однобокий статичний (“flat”), однобокий динамічний; об’ємний статичний (“round”); об’ємний динамічний;

– схеми актантів – категорій глибинного нарративного рівня за теорією А.Ж. Греймаса: суб’єкт, об’єкт, відправник, отримувач, помічник, опонент¹⁷;

– схеми персонажів, зумовлених специфікою жанру (вбивця, жертва, детектив – у детективному романі);

– схеми типових персонажів з художньої літератури: інженю, фам фаталь, блазень, роконосець¹⁸;

– схеми постмодерністських персонажів: дефрагментований персонаж (психічно-девіантний), дезорієнтований персонаж, маргінал, нереалістичний персонаж, “розмитий”, нечітко змальований персонаж;

– схеми персонажів типових для романів М. Аміса: нереалістичний персонаж, реалістичний персонаж (діапазон творів письменника включає персонажів, змальованих у постмодерністській традиції, а також “квазіреалістичних” персонажів); персонажі-двійнята (“twins”), що є парами протилежностей: хороший / поганий, улюбленець долі / невдаха.

Проте більшість дослідників вважає, що підхід лише теорії схем до процесу побудови концептів художнього твору не є достатнім: “чинники, що задіяні в читацькій активації конкретної схеми в конкретному випадку, це – текстові дані, культурний досвід читача, специфічні контекстуальні чинники (теперішня

---

¹⁵ *Culpeper J. Reflections on a cognitive stylistic approach to characterization / J. Culpeper // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps/ [ed. by G. Brône, J. Vandaele]. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2009. – P. 163.*

¹⁶ *Forster E. M. Aspects of the novel / E. M. Forster. – Harmondsworth: Penguin, 1963. – 141 p.; Rimmon-Kenan Sh. Narrative Fiction / Sh. Rimmon-Kenan. – London and New York: Contemporary Poetics, 2002. – 181 p.*

¹⁷ *Греймас А. Ж. Размышление об актантных моделях / А. Ж. Греймас // Вестник Московского Университета. – Сер. 9. Филология. – 1996. – № 1. – С. 121.*

¹⁸ *Prince G. Dictionary of Narratology / G. Prince. – University of Nebraska Press, 2003. – P. 12.*

ситуація читача та цілі читання), частота та свіжість схем, яким він був підданий раніше”¹⁹. Розуміння є в певному сенсі конструктивістським – воно залучає “інтеграцію висхідного потоку інформації від вхідного стимулу (тексту) з низхідним потоком інформації, що походить зі схематичних знань”²⁰. Тому ще одним визначальним чинником, що відіграє роль у процесі категоризації, є чинник тексту. Текст дає нам повний та експліцитний звіт даних щодо персонажа, проте “він не є прозорим медіумом”²¹. До того ж, поведінка персонажа є більш вагомим, оскільки вона пов’язана з певною авторською метою. Автор через застосування певних лінгвістичних стратегій підкреслює, профілізує окремі аспекти тексту, роблячи більш ймовірним той факт, що читач затримає увагу на них та внесе їх до схеми. З іншого боку, читач, задіяний в інтерпретації постмодерністського тексту, опиняється втягнутим у певну інтерактивну гру. Конструювання постмодерністського твору визначається принципом руйнування читацьких очікувань, принципом мовної гри, саморефлексивністю, амбівалентністю, дефрагментацією персонажа (персонажа доводиться “збирати по частинах”), колажністю самого твору, порушенням причинно-наслідкових та часово-просторових зв’язків. Отже, читацькому процесу категоризації протидіє цілий спектр постмодерністських технік, що частково перешкоджають створенню когерентного образу персонажа, а з іншого боку – роблять процес інтерпретації більш захоплюючим.

Аналізуючи когнітивні механізми читацького процесу побудови концептів з тексту художнього твору, П. Стоквел зазначає, що схеми можуть розвиватися в дискурсі трьома способами: способом нарощування (“accretion”) – додавання нових фактів до схеми; налаштування (“tuning”) – модифікації фактів чи зв’язків в межах схеми чи реструктуризації (“restructuring”) – створення нових схем²². Відштовхуючись від загальних типів управління схемами в дискурсі, Р. Шнайдер пропонує розрізняти концепти ПЕРСОНАЖ, що реконструюються шляхом категоризації та персоналізації²³. У побудові концептів ПЕРСОНАЖ він виокремлює чотири процеси: 1) категоризація (повна відповідність початковій схемі, справджується лише для обмеженої кількості персонажів); 2) категоризація – індивідуалізація (часткова модифікація початкової схеми); 3) категоризація – декатегоризація – повторна категоризація (за умов,

¹⁹ *Margolin U. Comments on Culpeper / U. Margolin // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps / [ed. by G. Brône, J. Vandaele]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 161.*

²⁰ *Culpeper J. Reflections on a cognitive stylistic approach to characterization /J. Culpeper // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps/ [ed. by G. Brône, J. Vandaele]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 138.*

²¹ Там само. – С. 141.

²² *Stockwell P. Cognitive poetics. An Introduction / P. Stockwell. – Routledge, 2002. – P. 79.*

²³ *Schneider R. Toward a cognitive theory of literary character: the dynamics of mental-model construction / R. Schneider. – Style. – Northern Illinois University, 2001. – Режим доступу : High Beam Research <http://www.highbeam.com>.*

коли нова інформація щодо персонажа є повністю несумісною з початковою схемою, відбувається зворотній процес і підбір іншої схеми); 4) персоналізація (побудова концепту ПЕРСОНАЖ виключно з текстових даних, в умовах відсутності схеми попереднього досвіду трактування такого персонажа).

Подібним чином Дж. Кулпепер розрізняє концепти ПЕРСОНАЖ, базовані виключно на схемі (“schema-based”), частково базовані на схемі (“partially schema-based”), та концепти ПЕРСОНАЖ, які компонуються способом поелементної інтеграції інформації з тексту (“text-based”) ²⁴. Тому вважаємо за можливе виокремити такі типи концептів ПЕРСОНАЖ відповідно до способу реконструкції:

1. Концепти ПЕРСОНАЖ, повністю базовані на схемах (“categorized”, “schema-based”). Процес побудови концептів окремих однобоких статичних персонажів буде ідентичним категоризації, тобто базуватиметься на застосуванні вже відомої схеми особистості з реального життя. Персонажі, що базуються на схемі, є прототипними, звичайними, однобокими (“flat characters” за типологією І. М. Форстера). У більшості випадків – це персонажі другого плану, що створюють фон розповіді: Дженіфер Ентвісл : ELDER SISTER (“*The Rachel Papers*”), Мел Бейл: BODYGUARD (“*Yellow Dog*”), Шерон: TRAMP (“*Other People*”).

2. Концепти ПЕРСОНАЖ, частково базовані на схемах. До цієї категорії належать концепти ПЕРСОНАЖ, що спочатку формуються відповідно до певної схематичної категорії. Проте надана згодом текстова інформація змушує читача відкинути цю схематичну категорію та активувати іншу. Такий поворот Дж. Кулпепер називає “драматичною рекатегоризацією”²⁵. Вона вимагає важливої когнітивної реорганізації і пов’язана з авторським задумом, що має на меті здивувати читача несподіваним поворотом подій. Отож процес побудови концептів деяких об’ємних та однобоких динамічних персонажів частково базується на схемі та рекатегоризації цієї схеми: Квентін Вілльєрс: UPPER CLASS GUY → MURDERER (“*Dead Babies*”); Джон Принс: POLICEMAN → Містер Ронг: MURDERER; Мері Лем: INGENUE → Амі Хайд: FEMME FATALE (“*Other People*”); Філдінг Гудні: COMPANION → TRAITOR (“*Money*”). Частина концептів ПЕРСОНАЖ базуються на схемі та частковій індивідуалізації цієї схеми, тобто її розширенні завдяки діапазону інших схем: Кейт Телент (“*London Fields*”); Граф Ріво (“*Information*”).

Концепти ПЕРСОНАЖ, компоновані з тексту шляхом поелементної інтеграції (“text-based”, “personalized”). Такі концепти побудовані шляхом інтеграції окремих елементів тексту в одне ціле. Безпрецедентні типи персонажів є

---

²⁴ Culpeper J. A cognitive stylistic approach to characterization / J. Culpeper // Cognitive Stylistics: Language and Cognition in text analysis / [ed. by E. Semino, J. V. Culpeper]. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins B. V., 2002. – P. 266 – 272.

²⁵ Culpeper J. Language and characterization: people in plays and other texts / J. Culpeper. – Longman, Person ESL, 2001. – P. 96 – 97.

прикладом творчості та новаторства з боку автора, отож є інформаційно складними. До цієї категорії зачислено протагоністів роману *"Time's Arrow"* (головний персонаж послідовно ідентифікується з чотирма особистостями) та *"Other People"* (Амі Гайд є другим "Я" Мері Лем). "Персоналізовані персонажі, звичайно, є також членами категорії, проте членство в категорії не вводиться на початку, а з'являється лише як один з атрибутів з-посеред інших"²⁶. Хоча спостерігається стабільна тенденція головних персонажів до персоналізації та другорядних до категоризації, ця тенденція не завжди є правилом. За структурно-семантичними критеріями, згаданими вище на базі текстів дванадцяти романів М. Аміса, можна виокремити такі п'ять типів концептів ПЕРСОНАЖ в романах М. Аміса (рис.1):

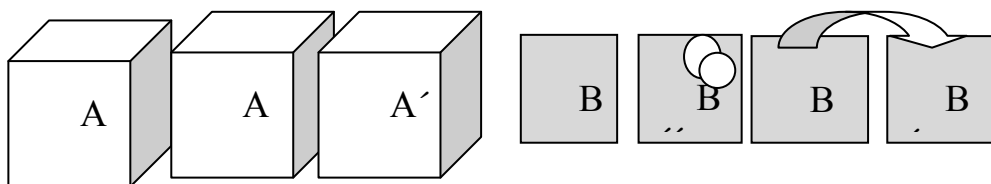

Рис 1. Моделі концептів ПЕРСОНАЖ

Тип 1. Об'ємні статичні нереалістичні / реалістичні (A) – добре виписані, багатосторонні персонажі, поведінка яких характеризується послідовністю впродовж усього твору (Річард Тул *"The Information"*, Кейт Телент *"London Fields"*).

Тип 2. Об'ємні динамічні нереалістичні / реалістичні (A-A') – багатосторонні персонажі, здатні на дивуючу поведінку, особистість яких показана в розвитку (Джон Селф *"Money"*, Теренс Сервіс *"Success"*). У випадку динамічних персонажів "початкова схема має модифікуватися чи змінитися хоча б раз в процесі читання"²⁷.

Тип 3. Однобокі статичні нереалістичні / реалістичні (B) – персонажі-носії однієї чи кількох рис (двовимірні), зазвичай епізодичні, що створюють тло, соціальний фон роману. Сюди належать персонажі-карикатури (B'), в яких один чи кілька складових концептів-домінант гіперболізовані до межі (Жиль Колдстрім *"Dead Babies"*) – концепт-домінанта FEAR OF LOSING TEETH, ALCOHOLISM).

Тип 4. Однобокі динамічні нереалістичні (B-B') – персонажі, що є носіями лише кількох рис, проте кардинально змінюють свою особистість в перебігу

²⁶ Schneider R. Toward a cognitive theory of literary character: the dynamics of mental-model construction / R. Schneider. – Style. – Northern Illinois University, 2001. – Режим доступу : High Beam Research <http://www.highbeam.com>

²⁷ Margolin U. Comments on Culpeper / U. Margolin // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps/ [ed. by G. Brône, J. Vandaele]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 163.

сюжету (John Prince/Mister Wrong – “*Other People*”, Кейт (Kate/ Keith) – “*Yellow Dog*”).

Тип 5. Авторський концепт ПЕРСОНАЖ. У тих випадках, коли персонажа неможливо трактувати в рамках жодної з відомих нам схем (дефрагментовані, психічно-девіантні персонажі), концепт ПЕРСОНАЖ формується шляхом збирання окремих сегментів інформації про нього. До прикладу, головний персонаж роману “*Time’s Arrow*” послідовно ідентифікується з Тобі Янгом, Тодом Френдлі, Гамільтоном де Соуза, Оділо Унвердорбеном. До того ж, він рухається у часі назад: старий вмираючий шизофренік, колишній офіцер-нацист, на порозі смерті згадує своє життя від кінця до початку, до дитинства (рис. 2.):

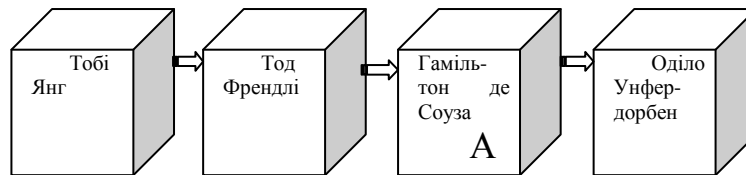

Рис. 2. Авторський концепт ПЕРСОНАЖ у романі М. Аміса “*Time’s Arrow*”

В романі “*Other People*” головна героїня Мері Лем після замаху на її життя страждає від амнезії. Поступово в процесі розвитку сюжету вона віднаходить своє попереднє “Я” – Емі Гайд та знову прямує до свого вбивства. Сюжет, що розвивається по спіралі, продукує подібний йому циклічний концепт ПЕРСОНАЖ (рис. 3).

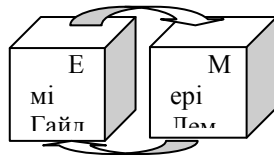

Рис. 3. Авторський концепт ПЕРСОНАЖ у романі М. Аміса “*Other People*”

Отже, реконструкція концепту ПЕРСОНАЖ у нашому дослідженні виконана в руслі когнітивної поетики сприйняття. Застосовуючи методику аналізу когнітивних процесів при побудові читацької репрезентації персонажа Дж. Калперера, Р. Шнайдера, аналізуємо специфіку реконструкції цього концепту та приходимо до висновку про можливість ілюстрації всієї сукупності концептів ПЕРСОНАЖ у постмодерністських романах М. Аміса п’ятьма типами концептуальних моделей: об’ємними статичними, об’ємними динамічними, однобокими статичними, однобокими динамічними та

авторськими типами персонажів. Лінгвокогнітивна динаміка розгортання цих концептів слугуватиме предметом подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Алефиренко Н. Ф.* Спорные проблемы семантики / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с.
2. *Греймас А. Ж.* Размышление об актантных моделях / А. Ж. Греймас // Вестник Московского университета. – Сер. 9. Филология. – 1996. – № 1. – С. 118 – 135.
3. *Миллер Л. В.* Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория / Л. В. Миллер // Мир русского слова. – 2000. – № 4. – С. 39 – 45.
4. *Никонова В. Г.* Поетико-когнітивний аналіз драматичного тексту: художній концепт // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія “Мовознавство”. – Т. 16. – № 11. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 215 – 220.
5. *Тарасова И. А.* Категории когнитивной лингвистики в исследовании идиостиля / И. А. Тарасова // Вестник Самарского Государственного Университета. – Серия “Языкознание”. – 2004. – № 1. – С. 163 – 168.
6. *Chatman S.* Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film / S. Chatman. – Ithaca, NY : Cornell University Press, 1980. – 277 p.
7. *Cook G.* Discourse and Literature: the interplay of form and mind / G. Cook. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 253 p.
8. *Culpeper J.* A cognitive stylistic approach to characterization / J. Culpeper // Cognitive Stylistics: Language and Cognition in text analysis/ [ed. by E. Semino, J. V. Culpeper]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins B. V., 2002. – P. 251–278.
9. *Culpeper J.* Language and characterization: people in plays and other texts / J. Culpeper. – Longman, Person ESL, 2001. – 328 p.
10. *Culpeper J.* Reflections on a cognitive stylistic approach to characterization / J. Culpeper // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps/ [ed. by G. Brône, J. Vandaele]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 125 – 160.
11. *Doležel L.* Heterocosmica. Fiction and Possible Worlds / L. Doležel. – Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1998. – 331p.
12. *Eysenck M. W.* Cognitive Psychology: A Student’s Handbook / M. W. Eysenck, M. T. Keane. – London and New York : Psychology Press Ltd, 2005. – 646 p.
13. *Forster E. M.* Aspects of the novel / E. M. Forster. – Harmondsworth : Penguin, 1963. – 141p.
14. *Margolin U.* Characterisation in narrative : some theoretical prolegomena / U. Margolin. – Neophilologus . – 1983. – № 67. – P. 1 – 14.
15. *Margolin U.* Comments on Culpeper / U. Margolin // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps/ [ed. by G. Brône, J. Vandaele]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. – P. 161– 168.

16. *Prince G.* Dictionary of Narratology / G. Prince. – University of Nebraska Press, 2003. – 144 p.

17. *Rimmon-Kenan Sh.* Narrative Fiction / Sh. Rimmon-Kenan. – London and New York : Contemporary Poetics, 2002. – 181 p.

18. *Schneider R.* Toward a cognitive theory of literary character: the dynamics of mental-model construction / R. Schneider // *Style*. – Northern Illinois University, 2001. – Режим доступу : High Beam Research <http://www.highbeam.com>.

19. *Stockwell P.* Cognitive poetics. An Introduction / P. Stockwell. – Routledge, 2002. – 193 p.

*Стаття надійшла до редколегії 28.12.2010,
Прийнята до друку 04.04.2011*

ON THE PROBLEM OF RECONSTRUCTION OF THE CONCEPT CHARACTER

Oksana Hural

*Ivan Franko National University of Lviv,
vul. Universytetska, 1, Lvi, v 79000, Ukraine, tel. (032) 239-41-04,
e-mail: govdox@yahoo.com*

The article deals with the problem of the reconstruction of the concept CHARACTER, that is treated as a belles-lettres concept. The analyses of the cognitive mechanism of the concept construction is carried out in accordance with the principles of reader response cognitive poetics. The author suggests five basic models of the concepts CHARACTER in postmodern novels by M. Amis, which result from interaction between reader's schemas and textual information.

Key words: cognitive poetics, belles-lettres concept, character, schema, text, characterization.

К ПРОБЛЕМЕ РЕКОНСТРУКЦИИ КОНЦЕПТА ПЕРСОНАЖ**Оксана Гураль**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов 79000, Украина, тел. (032) 239-41-04,
e-mail: govdox@yahoo.com*

Раскрыта проблема реконструкции концепта ПЕРСОНАЖ как художественного концепта. Анализ когнитивного механизма построения этого концепта произведен в русле когнитивной поэтики восприятия. Автор предлагает пять базовых моделей концептов ПЕРСОНАЖ в постмодернистских романах М. Амиса, которые появляются в результате взаимодействия когнитивных схем читателя и текстовой информации.

Ключевые слова: когнитивная поэтика, художественный концепт, персонаж, схема, текст, характеристика.